

**Демонстрація біля Київської Думи.
Березень 1917 р.**

**Мітинг на Софійській площі в Києві
з нагоди оголошення I Універсалу
Української Центральної Ради.
25 червня 1917 р.**

**Частини Червоної гвардії в Києві.
Листопад 1917 р.**

**Демонстрація з нагоди проголошення III Універсалу УЦР
на Софійській площі в Києві. Листопад 1917 р.**

**М. Грушевський приймає парад
частин Вільного козацтва. Грудень 1917 р.**

**Під час підписання угоди представниками УЦР
у Брест-Литовську. 9 лютого 1918 р.**

Вступ німецьких військ до Києва. Березень 1918 р.

**Молебен на Софійській площі в Києві з нагоди обрання
П.Скоропадського гетьманом України. 29 квітня 1918 р.**

УКРАЇНСЬКА ЦЕНТРАЛЬНА РАДА

16 березня 1917 р. —
29 квітня 1918 р.

Іван Гошуляк
канд. іст. наук,
доцент кафедри
міжнародних
відносин Київського
слав'янознавчого
університету

16 березня 1917 року в місті Києві було створено національний політико-координаційний центр — **Українську Центральну Раду** (УЦР).

По суті, УЦР стала першим українським парламентом, який здійснював керівництво національно-визвольним рухом українського народу, а потім і його відродженою державою — **Українською Національною Республікою**.

Українська Центральна Рада організована за ініціативи демократичної інтелігенції, об'єднаної в *Товариство українських поступовців* (за участю політичних партій), а також представників робітників, духовенства, військових, студентів, громадських і культурних організацій.

Головою Ради було обрано *Михайла Грушевського*, заступниками голови — *Володимира Науменка*, *Дмитра Антоновича*, *Дмитра Дорошенка*, *Федора Крижанівського*.

До її складу увійшли також *С. Веселовський* — писар і голова агітаційної комісії, *В. Коваль* — скарбник і голова фінансової комісії, *М. Ткаченко* — голова правничої комісії, *І. Стешенко* — голова шкільної і редакцій-

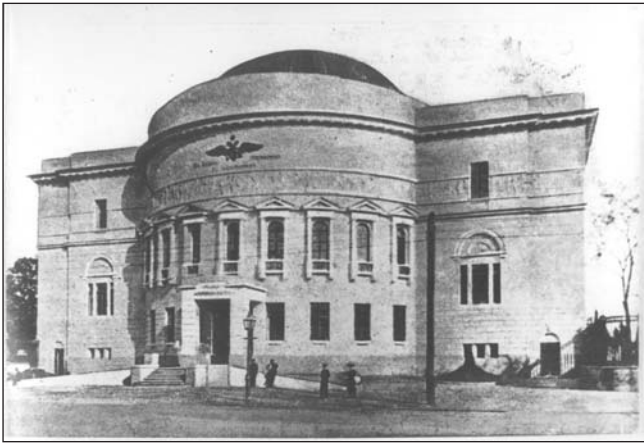
ної комісії, *Л. Скрипник* — голова друкарської комісії, *В. Шульгін* — голова інформаційного бюро, *Вус* — голова прес-бюро та інші.

Важливу роль у конституюванні й організаційному становленні УЦР, розробці теоретичних засад українського національно-визвольного руху відіграв Всеукраїнський національний конгрес, що відбувся у **квітні 1917 року** в Києві. На ньому склад УЦР був переобраний і значно розширений за рахунок представників від губерній, найбільших міст, а також партійних, громадських і професійних організацій. Всього було обрано 115 членів УЦР. Головою знову обрано *Михайла Грушевського*, заступниками голови стали *С. Єфремов* і *В. Винниченко*. Для ведення поточної роботи УЦР утворила Виконавчий Комітет, який згодом було перейменовано на *Малу Раду*.

Склад УЦР постійно поповнювався і розширювався на демократичних засадах. Зокрема, I Всеукраїнський селянський з'їзд делегував до неї 133 чоловік, II Всеукраїнський військовий з'їзд — 100. Вже наприкінці липня УЦР мала 822 члени, які представляли такі групи: Всеукраїнську Раду селянських депутатів — 212, Всеукраїнську Раду робітничих депутатів — 100, неукраїнські Ради робітничих і селянських депутатів — 50, українські соціалістичні партії — 20, російські соціалістичні партії — 40, єврейські соціалістичні партії — 35, польські соціалістичні партії — 15, міста і губернії — 84, профспілкові, освітні, економічні та громадські організації і національні меншини — 108.

Таким чином, **УЦР поступово перетворилася із суто національного координаційного органу на тимчасовий (до скликання Українських установчих зборів) парламент, в якому були представлені всі верстви населення України**. Загальні збори УЦР скликали щомісяця. Депутати на колегіальних, демократичних засадах розглядали найважливіші питання, що поставали спочатку перед українським національно-визвольним рухом, а згодом — і перед відродженою Українською державою.

Будинок Педагогічного музею, де у 1917 – 1918 рр. відбувалися засідання Української Центральної Ради (фото 1918 р.). Зараз – Київський Будинок вчителя

З перших кроків своєї діяльності УЦР домагалася широкої національно-територіальної автономії України у складі демократичної Російської Республіки. Однак Тимчасовий уряд Росії негативно ставився до національно-визвольних рухів пригноблених народів колишньої імперії. Незважаючи на це, **УЦР своїм I Універсалом від 23 червня 1917 року фактично проголосила автономію України. Вона закликала всіх українців самостійно організовуватися і приступити до негайного закладення підвалин автономного устрою.**

28 червня 1917 року УЦР утворила перший уряд автономної України — **Генеральний Секретаріат** на чолі з **В. Винниченком**. Формування Генерального Секретаріату з кінця червня по жовтень 1917 року відбувалося в напруженій боротьбі з Тимчасовим урядом, який всіляко перешкоджав творенню вищих органів української влади. Відкинувши затверджений УЦР Статут Генерального Секретаріату, Тимчасовий уряд розробив та надіслав інструкцію, згідно з якою проголосив Генеральний Секретаріат своїм (не УЦР) органом, різко обмеживши при цьому сферу і територіальні межі його діяльності. **16 липня 1917 року УЦР оголосила свій II Універсал, яким закріпила статус Генерального Секретаріату як крайового органу виконавчої влади і водночас сповіщала про фактичну відмову від реалізації автономії України до скликання Установчих зборів.**

Після більшовицького перевороту в Петрограді **УЦР III Універсалом від 20 листопада 1917 р. проголосила створення Української Народної Республіки, щоправда в складі єдиної Російської держави, визначила кордони новоутвореної республіки, найголовніші принципи її устрою та програму невідкладних економічних і політичних заходів.** З цього моменту діяльність Генерального Секретаріату різко активізувалася. Було відновлено повний його склад, розширено фракції.

Як свідчать результати виборів до Всеросійських установчих зборів, Центральної Раду підтримувала переважна більшість населення

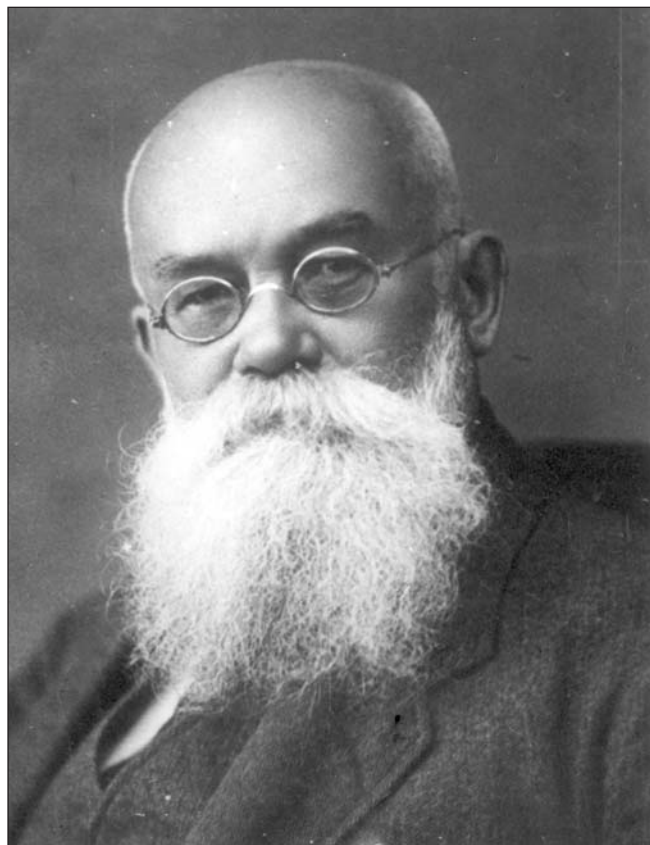
України. Українські партії, що відігравали в УЦР провідну роль (українські есери і соціал-демократи), здобули 75 % голосів виборців (більшовики — лише 10 %). Скликаний **17 грудня 1917 року** в Києві I Всеукраїнський з'їзд Рад селянських, солдатських і робітничих депутатів висловив повне довіря і рішучу підтримку УЦР.

Однак подальша її діяльність була ускладнена протидією місцевих більшовиків і уряду радянської Росії. Фактично вже з кінця листопада вони розпочали підготовку до повалення УЦР і захоплення влади в Україні. Цьому сприяв **"Маніфест до українського народу з ультимативними вимогами до Української Ради"**, написаний **В. Леніним і Л. Троцьким**, яким, по суті, було оголошено війну українській владі. Більшовицькі делегати I Всеукраїнського з'їзду Рад переїхали до Харкова, де проголосили Україну Республікою Рад і створили, на противагу УЦР та її уряду, Народний Секретаріат (радянський уряд) УНР. Після цього боротьба між більшовиками й УЦР загострилася. Радянська Росія вислала в Україну з метою повалення УЦР значні військові сили. В таких умовах УЦР відрядила в Брест делегацію для ведення мирних переговорів з Німеччиною та її союзниками, яка **9 лютого 1918 року** підписала мирний договір УНР з державами Четвертого союзу.

У цей відповідальний момент **22 січня 1918 року УЦР оприлюднила свій IV Універсал, яким проголосила Українську Народну Республіку самостійною, ні від кого не залежною, вільною, суверенною державою українського народу, а**

IV Універсал Української Центральної Ради

Михайло Грушевський (1866 — 1934)

Генеральний Секретаріат перейменувала на Раду Народних Міністрів. Після цього Центральна Рада ухвалила закони про 8-годинний робочий день, земельну реформу, а під час короткочасного перебування в Житомирі й Сарнах — про грошову систему, державний герб УНР, громадянство в УНР тощо. Останнім її законодавчим актом було схвалення *Конституції Української Народної Республіки*.

Передати владу Українським установчим зборам, призначеним на 12 травня 1918 року, УЦР не вдалося. Запрошені нею в Україну німецькі та австро-угорські війська незабаром відверто виявили своє вороже ставлення до неї. У квітні 1918 р. при підтримці німецького військового командування стався державний переворот. На з'їзді хліборобів-власників генерал Павло Скоропадський був проголошений гетьманом Української держави, який своїм "Указом від 30 квітня 1918 року" розпустив УЦР, а закони її скасував.

Однак, незважаючи на свою поразку, УЦР має незаперечні заслуги перед українським народом. Протягом свого нетривалого (трохи більше одного року) існування, подолавши величезні труднощі, вона пробудила український народ від рабської покорності й тривалої сплячки, підняла його на боротьбу за відродження власної давно втраченої державності, утворила Українську Народну Республіку і розпочала героїчну боротьбу за її свободу та незалежність від більшовицько-радянської Росії.

Саме під час її діяльності було закладено основи будівництва майбутнього суспільно-політичного й економічного ладу вільної і незалежної України, що ґрунтувалися на засадах широкої демократії, рівноправності й справедливості. Невипадково нинішній процес державного будівництва багато в чому базується на досвіді державотворчої діяльності Української Центральної Ради.

Меморіальний триптих, присвячений діячам Української Народної Республіки. Встановлений у вестибулі Київського Будинку вчителя 24 серпня 1995 р. Скульптор — Руслан Русин

Проект "Універсал"

з відзначення історичних подій
Української Центральної Ради і
Української Народної Республіки

(хронологія подій 1994 — 1998 років)

Листопад 1994 року. Група науковців та громадських діячів створила *Ініціативний комітет* для вшанування 80-річчя проголошення *Центральною Радою Української Народної Республіки*. До складу Ініціативного комітету увійшли: голова Українського міжнародного комітету з питань науки і культури (КНК) при НАН України академік *Ярослав Яцків* (голова), директор Київського Будинку вчителя *Лариса Мельник* (заступник голови), журналістка *Валентина Павленко*, голова Фонду ім. М.Грушевського академік *Микола Жулинський*, директор Інституту українознавства ім.І.Крип'якевича академік *Ярослав Ісаєвич*, директор Інституту історії НАН України академік *Валерій Смолій*, інженер-хімік *Степан Ільницький* (Канада). Комітет розробляє план заходів з відзначення подій визвольних змагань українського народу 1917 — 1921 років. У подальшій роботі Ініціативного комітету та КНК при НАН України цей план заходів названо проектом **"Універсал"**.

25 листопада 1994 року. На пам'ятному вечорі з нагоди 60-х роковин від дня смерті першого Президента України *Михайла Грушевського*, що відбувся в Київському Будинку вчителя (Будинку педагогічного музею, де у 1917—1918 рр. відбувалися засідання Української Центральної Ради), було оприлюднено звернення *Ініціативного комітету до української громадськості* щодо відзначення проголошення Центральною Радою Української Народної Республіки:

"Для вшанування історичних подій — проголошення Центральною Радою Української Народної Республіки — Ініціативний комітет повідомляє про свою ухвалу:

- встановити на фасаді будинку по вул. Володимирській, 57 (Київський Будинок вчителя) меморіальну дошку на відзнаку місця, де працювала Центральна Рада під керівництвом *Михайла Грушевського*;
- встановити у вестибулі Київського Будинку вчителя меморіальну дошку для увічнення знаменної події - проголошення Центральною Радою Української Народної Республіки;
- підготувати експозицію в Київському Будинку вчителя, присвячену діяльності *Михайла Грушевського*;
- видати документи Центральної Ради;
- підготувати та видати біографічний довідник про членів Центральної Ради та визначних діячів Української Народної Республіки.

Меморіальні дошки нагадуватимуть прийдешнім поколінням про тривалий шлях боротьби українського народу за здобуття незалежної Української Держави. Ці пам'ятні дошки планується розробити й підготувати до відкриття 24 серпня 1995 року — в четверту річницю відродження Української Держави, а експозицію та публікації — до 24 серпня 1998 року.

Ми закликаємо політичних та громадських діячів, чия діяльність безпосередньо пов'язана з формуванням нашої державності, підтримати таку акцію".

Серед перших, хто підтримав звернення, були перший всенародно обраний Президент України *Леонід Кравчук* і Президент Української Народної Республіки в екзилі *Микола Плав'юк*.

* За матеріалами архіву Українського міжнародного комітету з питань науки і культури при НАН України (див. зокрема "Інформаційний бюлетень КНК при НАН України", № 9, 1998 р.)

Академік НАН України Я. Яцків оголошує звернення Ініціативного комітету до громадськості щодо відзначення проголошення Центральною Радою Української Народної Республіки. 25 листопада 1994 р.

Грудень 1994 року. Ініціативний комітет оголосив конкурс на кращий проект меморіальних дошок, які увічнюватимуть пам'ять про історичні події 1917 — 1921 років.

Січень-травень 1995 року. До участі в конкурсі Ініціативний комітет запросив кращих в Україні та поза її межами митців (серед них відомий скульптор *Лео Молодожанин*). Член Ініціативного комітету *Степан Ільницький* збирає в Канаді кошти на виготовлення меморіальних дошок.

Прагнучи виготовити та встановити меморіальні дошки до четвертої річниці відродження Української Держави (24 серпня 1995 року), Ініціативний комітет за основу центральної меморіальної дошки (до вестибулю Будинку Центральної Ради) схвалює роботу дипломанта Київської художньої академії *Руслана Русина*. Робота виконувалась під керівництвом завідувача кафедри скульптури академії, керівника майстерні професора *Валерія Швецова*. Архітектор проекту — доцент кафедри архітектури *Ігор Свистун*.

Бронзова меморіальна дошка (див. стор. 4 цього числа журналу — **Ред.**) становить собою триптих розміром 2,5 м на 1,2 м, в центрі якого зображено видатних діячів першого уряду Української Держави на чолі з Михайлом Грушевським, а з боків — сюжети з минулого та сьогодення України. Нагорі дошку увічнює державний герб, ухвалений Центральною Радою, а під ним слова з Четвертого Універсалу:

"Народе України! Твоєю силою, волею, словом стала на землі українській вільна Народна Республіка!"

Дошку виготовлено у Київському творчовиробничому об'єднанні "Художник" під опікою майстра *Дмитра Світличного*.

22 серпня 1995 року. На фасаді Київського Будинку вчителя відкрито меморіальну дошку, яка засвідчує, що саме в цьому будинку по вул. Володимирській, 57 у 1917 — 1918 роках під керівництвом *Михайла Грушевського* працював перший представницький орган України — Українська Центральна Рада. Дошку було виготовлено на замовлення Київської міської адміністрації і її голови п. *Леоніда Косаківського*, які підтримали пропозицію Ініціативного комітету такою акцією відзначити четверту річницю незалежності України.

Меморіальна дошка на фасаді Київського Будинку вчителя, встановлена 22 серпня 1995 р.

24 серпня 1995 року. Перший Президент відродженої Української Держави *Леонід Кравчук* та Президент Української Народної Республіки в екзилі *Микола Плав'юк* за присутності Високопреосвященнішого *Філарета*, Митрополита Київського і всієї Руси-України, та численних запрошених гостей відкривають у вестибулі Київського Будинку вчителя (Будинку Центральної Ради) меморіальний триптих.

"...Перший етап у реалізації проекту "Універсал", започаткованого Ініціативним комітетом, завершено. Це стало можливим передовсім завдяки невтомній праці молодого скульптора, дипломанта Київської художньої академії пана *Руслана Русина* та його колеги, архітектора пана *Ігора Свистуна*, уваги до цієї роботи з боку керівництва академії.

Скульптор Руслан Русин. Відкриття меморіального триптиху, присвяченого діячам УНР. 24 серпня 1995 р.

... Нинішня подія не відбулася б без добродійної фінансової допомоги української громади в Канаді, яку репрезентує тут пан Степан Ільницький; Міжнародного фонду "Відродження", який репрезентує професор Богдан Гаврилишин; Фонду сприяння розвитку культури та мистецтв, який тут представляє пан Леонід Кравчук; Фонду імені Симона Петлюри, репрезентованого тут паном Миколою Плав'юком; Національної академії наук України (президент — академік Борис Патон); Київського національного університету імені Тараса Шевченка, який представляє тут д.ф.-м.н. Володимир Тельнюк-Адамчук; Творчо-виробничого об'єднання "Укратомторг", яке представляє генеральний директор Теодозій П'ятницький; Фізико-

Перший Президент України Леонід Кравчук, Президент УНР в екзилі Микола Плав'юк, голова Ініціативного комітету Ярослав Яцків під час відкриття меморіального триптиху

механічного інституту НАН України (директор — академік Володимир Панасюк); Українського міжнародного комітету з питань науки і культури при НАН України, репрезентованого тут паном Миколою Железняком, а також Творчо-виробничого об'єднання "Художник" (генеральний директор пан Валерій Шевелюк, керівник скульптурного цеху пан Дмитро Світличний), яке з високим усвідомленням узялося до справи виготовлення дошки за надзвичайно стислого

Ірена та Степан Ільницькі, добродійники з української громади м. Торонто (Канада)

Олена Отт-Скоропадська, донька гетьмана Павла Скоропадського

27 вересня 1995 року. У Будинку вчених НАН України відбулась презентація книги "Спогади" Павла Скоропадського. Зі вступним словом виступив академік Ярослав Яцків, доповідь про період Гетьманату 1918 року виголосив директор Інституту східноєвропейських досліджень НАН України професор Ярослав Пеленський, про історію видання книги розповів директор Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України член-кор. НАН України Павло Сохань.

Пані **Олена Отт-Скоропадська**, яка прибула в Україну на запрошення КНК при НАН України, поділилась своїми спогадами про життя батька на еміграції.

Серпень 1996 року. Широкий науковій громадськості України було презентовано перший том видання документів під назвою *"Українська Центральна Рада. Документи і матеріали"*, виданий за державні кошти. Презентації видання відбулися у Харкові (20 серпня, Третій Міжнародний конгрес українців) та Києві (24 серпня, Київський Будинок вчителя). Видання стало можливим завдяки плідній співпраці Інституту історії України НАН України та Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України. Про роботу над виданням розповідали директор Інституту історії України НАН України академік *Валерій Смолій*, директор видавництва "Наукова думка" канд.біол.наук *Ігор Алексеєнко*, директор Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України канд.іст.наук *Лариса Яковлева*, директор Інституту української археографії та джерелознавства імені М.С. Грушевського НАН України член-кореспондент НАН України *Павло Сохань*.

15 жовтня 1996 року. За ініціатииви Наукового товариства імені Тараса Шевченка в Європі (Бібліотека імені Симона Петлюри) відбулася конференція з нагоди 130-річчя від дня народження *Михайла Грушевського* (Париж, Франція).

18 грудня 1996 року. КНК при НАН України підготував та подав Президентові України *Леоніду Кучмі* пропозиції щодо відзначення в 1997—1998 роках на державному рівні з залученням науковців та широкої громадськості ювілеїв найвизначніших подій, пов'язаних із Українською революцією 1917—1918 рр.:

утворення Центральної Ради 16 — 20 березня 1917 року, проголошення Української Народної Республіки (Третій Універсал Центральної Ради, 20 листопада 1917 р.), проголошення суверенітету УНР (Четвертий Універсал Центральної Ради, 22 січня 1918 року).

22 січня 1997 року. У Києві відбулося Всеукраїнське Віче.

У Музеї історії України, Українському домі та інших закладах у ці дні організовано та проведено виставки, присвячені проголошенню Центральною Радою Української Народної Республіки.

20 березня 1997 року. Український міжнародний комітет з питань науки і культури при НАН України разом з Київським Будинком вчителя та з залученням Народного Руху України, Конгресу українських націоналістів (КУНу) та Конгресу укра-

В урочистому вечорі, присвяченому цій події, взяли участь Президент Української Народної Республіки в екзилі *Микола Плав'юк*; Патріарх Київський і всієї Руси-України *Філарет*; голова КУНу *Слава Стецько*, заступник голови Спілки

Виступ проф. Тараса Гунчака під час зборів, присвячених 80-річчю УЦР

їнської інтелігенції (КУНу) організував та провів урочисті збори з нагоди 80-річчя утворення Української Центральної Ради. На зборах виступили академік *Ярослав Яцків*, голова КУНу *Іван Драч* та голова "Просвіти" *Павло Мовчан*, історик *Тарас Гунчак* та віце-прем'єр-міністр України, академік *Іван Курас*. По закінченні зборів над Київським Будинком вчителя (Будинком Центральної Ради) було піднесено державний прапор України.

Патріарх Київський і всієї Руси-України Філарет благословляє піднесення Прапора України над Київським Будинком вчителя на честь вшанування діяльності УЦР

офіцерів України доктор історичних наук *Іван Білас*, доктор іст. наук *Владислав Верстюк*.

У виступах на зборах відзначалось, що діяльність Української Центральної Ради ще не отримала належної оцінки сучасників, не знайшла повного та об'єктивного висвітлення в історичній літературі, йшлося про героїчні сторінки історії і військової боротьби УЦР та трагічні долі діячів Української Центральної Ради.